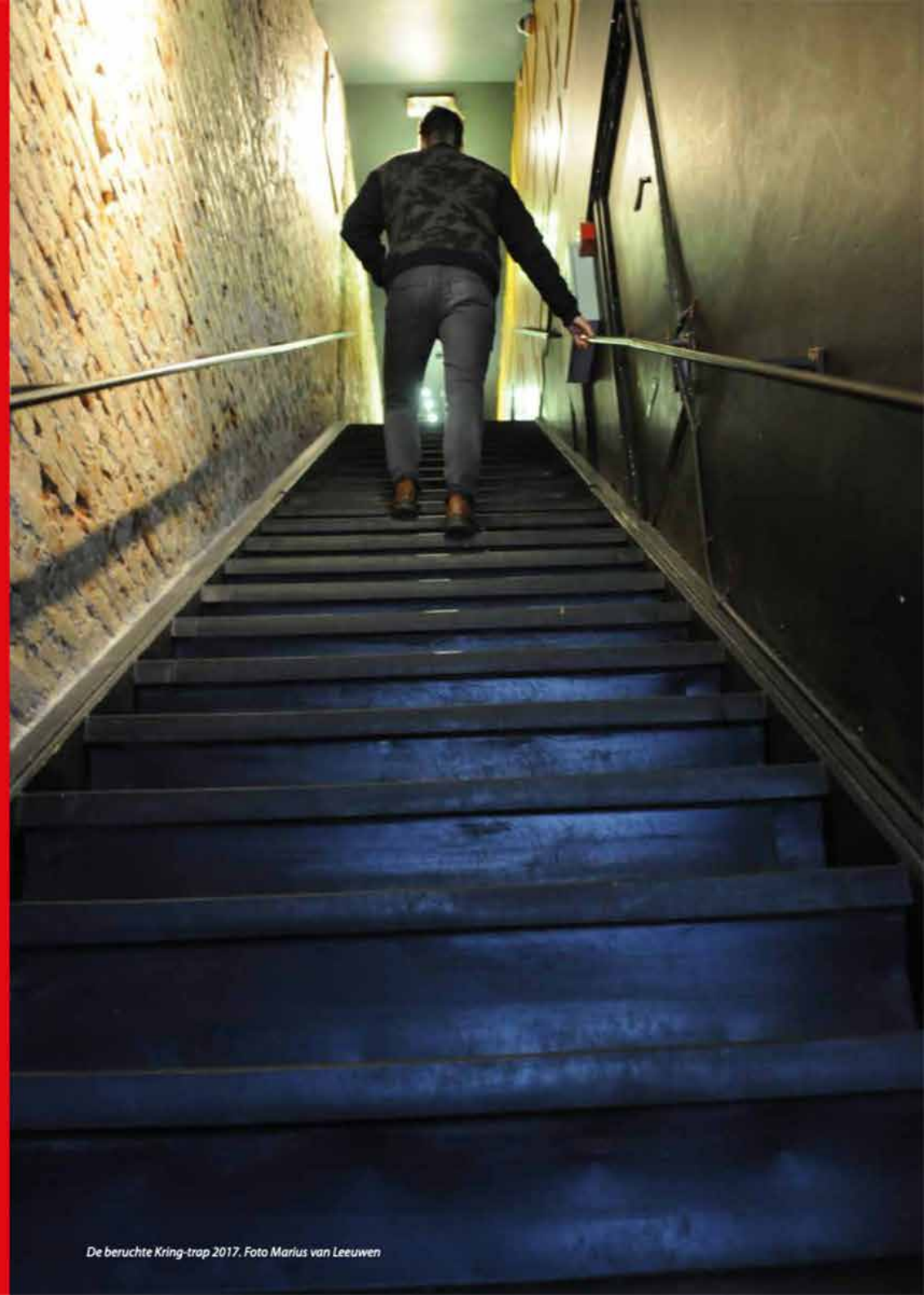


**ACADEMICI EN ADVOCATEN,  
BEELDHOUWERS EN  
BEROEPSBOHEMIENS,  
CABARETIERS,  
DICHTERS, DANSERS EN DOK-  
TOREN, EGOTISTEN, FILMERS  
EN FOTOGRAFEN, GERMANISTEN,  
HOMOSEKSUELEN, INGENIEURS,  
JOURNALISTEN, KUNSTLUIZEN  
EN -LIEFHEBBERS, LULMEIERS  
EN MAFKEZEN, NEERLANDICI,  
OPROERKRAAIERS EN  
ONDERWIJZERS, POLITICI,  
PSYCHOLOGEN  
EN POPPENSPELERS,  
QUERULANTEN, RESTAURATEURS  
EN REVOLUTIONAIRES,  
SCHRIJVERS, SCHILDERS EN  
SCHAKERS, TONEELSPELERS EN TV  
PERSOONLIJKHEDEN, UITVRETERS,  
VOETBALLERS EN VERTALERS,  
WETHOUDERS, XANTIPPES EN  
IJDELTUITEN, ZANGERS EN  
ZAKENLIEDEN**



*De beruchte Kring-trap 2017. Foto Marius van Leeuwen*

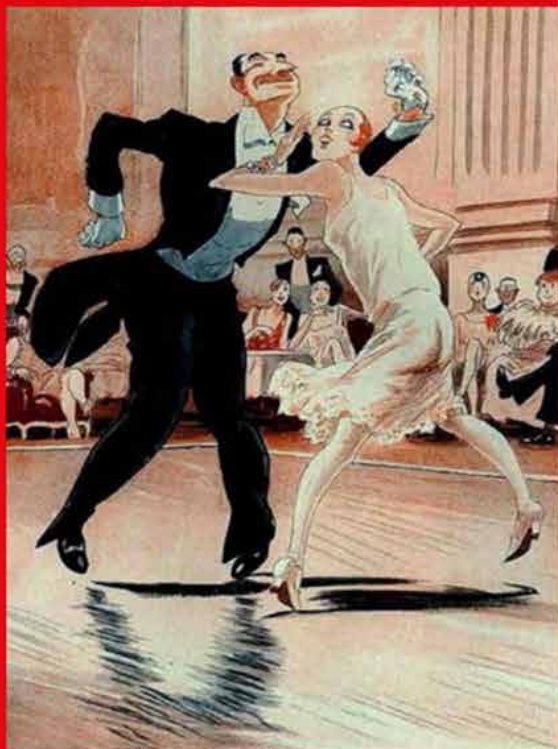


Demonstratie voor algemeen kiesrecht op het Binnenhof in Den Haag in 1918.

De charleston – de eerste dans waarbij armen, heupen en schouders méé bewogen.

Hadjememaar werd in 1921 in de Amsterdamse gemeenteraad gekozen. Een idee van rechtse studenten die tegen het algemeen kiesrecht waren.

Gedicht van Paul van Ostaïjen uit 1921.



## BOEM PAUKESLAG

daar ligt alles

PLAT

0 \_\_\_\_\_ 0

www. .... erik hessen koperen triangel  
trommels PAUKEN

..... rennen razzoo rennen razen RENNEN

STOP!

strans in volle slag hooren slangen warpen zich op zerkke  
mannen het gezin wankelt de fabriek wankelt  
de eer wankelt ligt er  
alle begrippen VALLEN

HALT!

## Koene sprong der verbeelding

In 1922 gingen vrouwen voor het eerst naar de stembus voor de parlementsverkiezingen, baarde de KLM opzien met haar eerste lijndienst (twee keer per week tussen Londen en Schiphol) en vergaapten nachtclubbezoekers op het Rembrandtplein zich aan de charleston. Dat armen en benen op de dansvloer méé bewogen was niet eerder vertoond. En op 23 september 1922 werd kunstenaarsociëteit De Kring opgericht.

Hadden die gebeurtenissen iets met elkaar te maken? Jawel. Na vier zware jaren haalde de wereld opgelucht adem. Nederland was tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal gebleven, maar de catastrofe die zich tussen 1914 en 1918 elders voltrok had ook hier ingrijpende gevolgen voor de samenleving. Het leger was gemobiliseerd, er was tekort aan alles, levensmiddelen en brandstof waren op de bon, import en export van goederen lagen plat. Aangezien rampen zelden alleen komen, brak in het laatste oorlogjaar bovendien de Spaanse griep uit, die alleen in ons land al 38.000 levens eiste.

Maar op zeker moment trokken de kruiddampen op en was de pandemie uitgeraasd. De misère was overwonnen, dat mocht gevierd worden. Het collectieve gevoel van opluchting vertaalde zich in een juichstemming die samenviel met de behoefte om het leven zo leuk en prettig mogelijk te maken. In steeds meer huishoudens verscheen een radiotoestel, een grammofoon, een wasmachine, een koelkast en een stofzuiger – apparaten waarvan de kwaliteit razendsnel verbeterde.

Het moderne leven werd in de Verenigde Staten de *roaring twenties* genoemd, in Duitsland die *Goldene Zwanziger* en heette bij ons 'de roerige jaren twintig'. De vrede stemde optimistisch over de toekomst. Wie z'n ogen de kost gaf, zag een wonder werkelijkheid worden: het straatbeeld veranderde, de muziek, de mode, de beeldende kunst, het theater, de film, de cafés en restaurants – alles. Tot dan was het ongebruikelijk dat vrouwen in het openbaar alcohol dronken, maar die achterstand probeerden ze nu dapper in te halen. Roken was niet eerder zo populair; de aanblik van een dondersteen met een sigarettenpijpje verhoogde de hartslag bij de andere sekse. De populaire couturier Coco Chanel knipte in 1921 het haar kort, waarna haar *bob* wereldwijd navolging vond: gladgekamd met een spuuglok op de wang. Het *dopje* verving de opzichtige hoofddeksels van de *femme chic*; in de avonduren was de versierde tulen haarband favoriet, vaak afgezet met glasparels. Vrouwen ontdeden zich van het knellende korset. Homoseksuelen kwamen uit de kast. De zoektocht naar geestverruiming leidde in kleine kring tot experimenten met opium en morfine. Avantgardisten wreven zich in de handen: eindelijk zag het er naar uit dat de verbeelding aan de macht zou komen, een ontwikkeling waar ze naar hadden uitgekeken. Paul van Ostaïjen vatte de trendbreuk treffend samen in zijn gedicht *Boem paukeslag* (1921): 'Het gezin wankelt. De fabriek wankelt. De eer wankelt. Alle begrippen vallen.'

Amsterdamse kunstenaars en intellectuelen hieven dagelijks met elkaar het glas bij sociëteit 't Honk aan de Reguliersdwarsstraat 37, ooit kortstondig een ontmoetingsplaats voor Tachtigers en impressionisten. Een lang leven was de door kunstenaarsleden opgeknapte en gedecoreerde bouwvallige smederij niet beschoren. 't Honk bestond iets langer dan een jaar: opgericht 29 september 1920, per 15 november 1921 failliet verklaard. Voóordat 't Honk er was, kwamen jonge, kunstzinnig georiënteerde types bij elkaar in de Uilenkelder, een onderstuk aan de Reguliersgracht. 'Deze exclusieve gelegenheid zat potdicht voor elkeen die niet tot de kleine schare van uitverkorenen behoorde,' herinnerde de schrijver Maurits Dekker zich in zijn terugblik *Amsterdam bij gaslicht* (1949). 'Met uitzondering van de lage, op balken rustende zoldering was alles van beton, grijs, hard en kaal: een stenen doos zonder enige verlichting of een fleurig accent. Een paar oude banken en ongeschilde tafels en een oude piano vormden het meubilair. (...) Dat er



Het dopje verving de opzichtige hoofddeksels van de *femme chic*.





Aanslag op het bevolkingsregister in Amsterdam op 27 maart 1943. Fotoğraf onbekend. Stadsarchief Amsterdam



inkomen, terwijl bovendien de aanwezige gelden in beslag zijn genomen. Ik ben nog bezig te trachten deze terug te krijgen; mocht dit gelukken dan zal ik zeker een kleine bijdrage sturen, maar dit kan ik momenteel niet doen.' Terwijl de voornaamste zorg van het bestuur in die dagen de incasso van de contributie leek te betreffen, beraamden de celliste Frieda Belinfante, de kunstschilder Willem Arondéus en de typograaf Willem Sandberg op De Kring toekomstige verzetsdaden. Ze waren betrokken bij het vervalsen van persoonsbewijzen voor Joden en ondergedoken kunstenaars. Dankzij het verzet waren duizenden van dit soort nagemaakte documenten in omloop, waarvan de echtheid altijd was te controleren bij de bevolkingsadministratie. Het drietal concludeerde dat een aanslag op het Amsterdamse Bevolkingsregister aan de Plantage Kerklaan noodzakelijk was om snelle identificatie van de dragers van een vervalst persoonsbewijs voortaan onmogelijk te maken. Na een half jaar voorbereiding gingen de verzetslieden ('een bizarre groep desperado's', volgens Sandberg-biograaf Max Arian) op zaterdagavond 21 maart om 21.15 tot actie over. Arian: 'In feite waren het allemaal amateurs. Niemand van hen heeft ooit iets dergelijks gedaan. Ieder van hen moet het verzetswerk al doende leren.'



V.b.n.b.: Frieda Belinfante, Willem Arondéus en Sjoerd Bakker. Foto's Verzetsmuseum



Boven: Ter herinnering aan de aanslag en de verzetsmensen die hun deelname met de dood moesten bekopen werd in 1946 naast de deur van het adres Plantage Kerklaan 36 een gedenkplaat aangebracht.

Rechts: Plaquette in het trappenhuis van De Kring met de namen van de leden die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen of vermoord. Foto's Marius van Leeuwen



Willem Sandberg. Foto Verzetsmuseum



Couturier en Kringlid Sjoerd Bakker vervaardigde, beter gezegd: vervalste, de politie-uniformen die bij de overval zouden worden gebruikt. Sandberg (te tener) en Belinfante (vrouw) mochten niet meedoen. Er gingen twee jonge artsen mee die de acht bewakers zouden uitschakelen door het toedienen van een injectie. Verdoofd werden ze via de achterdeur Artis ingedragen en op de grond achtergelaten. Binnen trokken de verzetsmensen ladekasten open, strooiden de inhoud op de vloer en zetten met behulp van springstoffen (die al in 1940 uit Vesting Naarden waren gestolen) het gebouw in brand. Achteraf bleek maar 15 procent van de systeemkaarten te zijn vernietigd. Binnen enkele weken werden acht van de negen plegers van de aanslag opgepakt, en 21 personen zouden worden aangeklaagd. In juni 1943 begon in een zaal van het Tropenmuseum het proces tegen de daders. Op 1 juli 1943 werden twaalf veroordeelden gefusilleerd. Een gedenkplaat naast de deur van het adres Plantage Kerklaan 36 herinnert aan de aanslag en de verzetsmensen die hun deelname met de dood moesten bekopen. In het voorjaar van 2018, 75 jaar nadat de aanslag op het Bevolkingsregister plaatsvond, opende in het Verzetsmuseum in Amsterdam de tentoonstelling 'Explosiegevaar!'. In een van de zalen van het museum was de kamer van De Kring nagebouwd waar de eerste plannen voor de aanslag werden uitgebreid. In 1947 werd in het trapgat van de sociëteit een bronzen gedenkplaat aangebracht met daarop aanvankelijk 52 namen van Kringleden 'ons ontvallen door de naziërreuer'. De inventarisatie bleek niet compleet, waarna beeldhouwer Hubert van Lith later nog twaalf namen aan de plaquette toevoegde. Tijdens de onthulling maakte de voorzitter bekend dat twintig procent van de leden de oorlog niet had overleefd.





Simon van het Reve in 1947.  
Foto Collectie Literatuurmuseum



toonbank, onder glas, broodjes te koop lagen. Een meisje nam hun jassen in ontvangst. Ze keerden terug in de hal en gingen links af een barriëte binnen. Er zaten drie mannen om een tafeltje. In een hoek zat een grijsjarige dame te schrijven.' Bezoekers bediscussieerden in groepjes uiteenlopende thema's, zoals systemen om het casino te kraken (die vrouw verdient de kost met spelen), de doodstraf ('hij moet zijn kop op het blok leggen'), kamperen ('trekken', heette dat) vreemdgaan ('een telegram wordt onder de deur doorgeschoven, hij leest: vrouw ernstig ziek, vrouw dringend gewenst') het belang van gezond voedsel ('hij was kapot gegaan van het eten in cafetariaas'). Frits keek het lokaal rond, terwijl de man van de tapkast een grote potkachel bijvulde. "Eigenlijk," zei Frits tegen Jaap, "is het hier wel erg kaal. Ze hadden toch makkelijk behang op de muur kunnen plakken." "Dat verkleurt gauw van de rook," zei Viktor. "Nou, ook erg," zei Frits, "dan plak je het weer over." Een brede man met een grote haardos kwam binnen, vergezeld van een magere dame in een groene, fluwelen jurk. "Stil is het hier," zei de man. "Als ik dat had geweten, was ik een uurtje later gekomen. Ik moet wat te drinken hebben." "Twee koffie!" riep hij en begon giechelend te lachen. "Schei nou eens uit," zei de vrouw, "ik vind er niets aan." "Marie," zei hij, "zit me niet dwars." De koffie werd neergezet. Even later klonk gestommel op de trap. 'Kort achter elkaar kwamen een dozijn bezoekers binnen. In de danszaal hoorden ze de muziek van een pick-up inzetten.' Naarmate de avond vorderde, werd het niet alleen gezelliger, maar ook luider. "Ze schreeuwden hier wel wat hard," stelde Frits vast. "Ik geloof dat de vrouwen hier het hardste schreeuwen. Kunnen ze werkelijk niet wat minder lawaai maken?" Frits wilde enige passen doen, maar ging geheel uit de richting en bleef dicht bij de deur, naast een blinkende gokautomaat, tegen de muur leunen. Hij probeerde door de rook, die op zijn ogen prikte, de aanwezigen te onderscheiden. Iemand legde een hand op zijn schouder en zei zacht:

"Trek je er maar niets van aan, jongen, zo voelen ze zich hier in werkelijkheid allemaal." Hij draaide zich een kwart slag om en zag een man met een geplooid gezicht voor zich staan. "Heel hartelijk," zei hij en schudde de onbekende de hand. Daarna begaf hij zich terug naar zijn tafeltje.

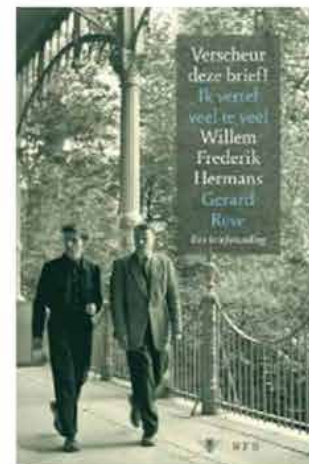
De rekening bedroeg achtentwintig gulden, maar Frits kon aan de bar niet meer dan een briefje van vijftentwintig en anderhalve gulden in munten neertellen. Dat was een rijksdaalder te weinig, maar Frits zei: 'Ik zal het even halen, houdt u dit even hier' – en maakte zich uit de voeten.

Jaap was dronken. 'We moeten hem slepen,' zei Viktor, op hem wijzend toen hij gesteund door Joosje uit de waterplaats kwam. Ze hielpen hem in zijn jas. Toen ze aangekleed waren, namen Viktor en Joosje hem tussen zich in. 'Zo gingen ze de trap af. Frits bleef vlak achter hen.'

Een jaar na de publicatie van *De Avonden* keerde Van het Reve terug naar De Kring. Daar had hij in 1948, zo meldt Arjen Fortuin in zijn biografie *Geert van Oorschot, uitgever*, een onderhoud met Van Oorschot die vroeg of de jonge schrijver 'wellicht iets had in te zenden voor *De Vrije Bladen*, waarop deze een paar maanden later op de proppen kwam met het manuscript van *Werther Nieland*. 'Een novelle waar Van Oorschot over jubelde, maar waar Van het Reve zelf zijn twijfels over had. Van Oorschot had gelijk: het zou een klassieker worden.' De Kring duikt ook op in *Verscheur deze brief! Ik vertel veel te veel*, de gebundelde briefwisseling die Gerard Reve en Willem Frederik Hermans van 1947 tot 1987 onderhielden. Zo verweet Hermans zijn vriend in 1947 dat het personage Frits van Egters in *De Avonden* aan compleetheid zou hebben gewonnen wanneer hij zich aan zijn milieu had kunnen ontworstelen. 'Maar hij blijft altijd, zelfs op De Kring, alleen maar in contact met diezelfde mensen die hem zo onnoemelijk vervelen.' In september 1948 schreef Reve aan Hermans, die toen in Canada woonde: 'Op De Kring is alles rustig en er gebeurt vrijwel niets. Vrijdagavond is er jaarvergadering, dat kan nog wel een paar aardige dingen opleveren. Ik voel me er altijd heerlijk en zou er graag elke avond zitten, maar dat kan nu eenmaal niet. Het heeft lang geduurd voordat ik sfeer of wat ik dacht dat de sfeer was, aanvoelde. Tot zolang heb ik er altijd op gekankerd, maar nu vind ik het een heerlijke nachtgelegenheid.' Gerard Reve was dol op De Kring, schrijft Nop Maas in het eerste deel van zijn biografie *Kroniek van een schuldig leven*. Hij liet zich eind jaren veertig tot 'zaalcommissaris' van de sociëteit kiezen, want dat impliceerde dat hij er dan veel moest zijn en geen contributie hoefde te betalen (zijn vrouw Hanny Michaelis maar de helft). Op doordeweekse avonden werd er vooral stevig gedronken, in het weekend gingen de voeten van de vloer. Als er eens gevochten werd, wist de jonge Reve onder het uitspreken van sussende woorden de heethoofden tot bedaren brengen. Hanny vond er geen bal aan. Ze klaagde dat een gesprek met enige diepgang niet tot de mogelijkheden behoorde aangezien de meeste leden al dronken waren als ze op De Kring kwamen. 'Vrouwen zaten als een rijtje treurige vogels op krukken aan de bar, te wachten tot iemand met hen wilde dansen of tot het hun partner beliefde naar huis te gaan.' In 1952 werd de echtscheiding uitgesproken. Gerard Reve had de herenliefde ontdekt.

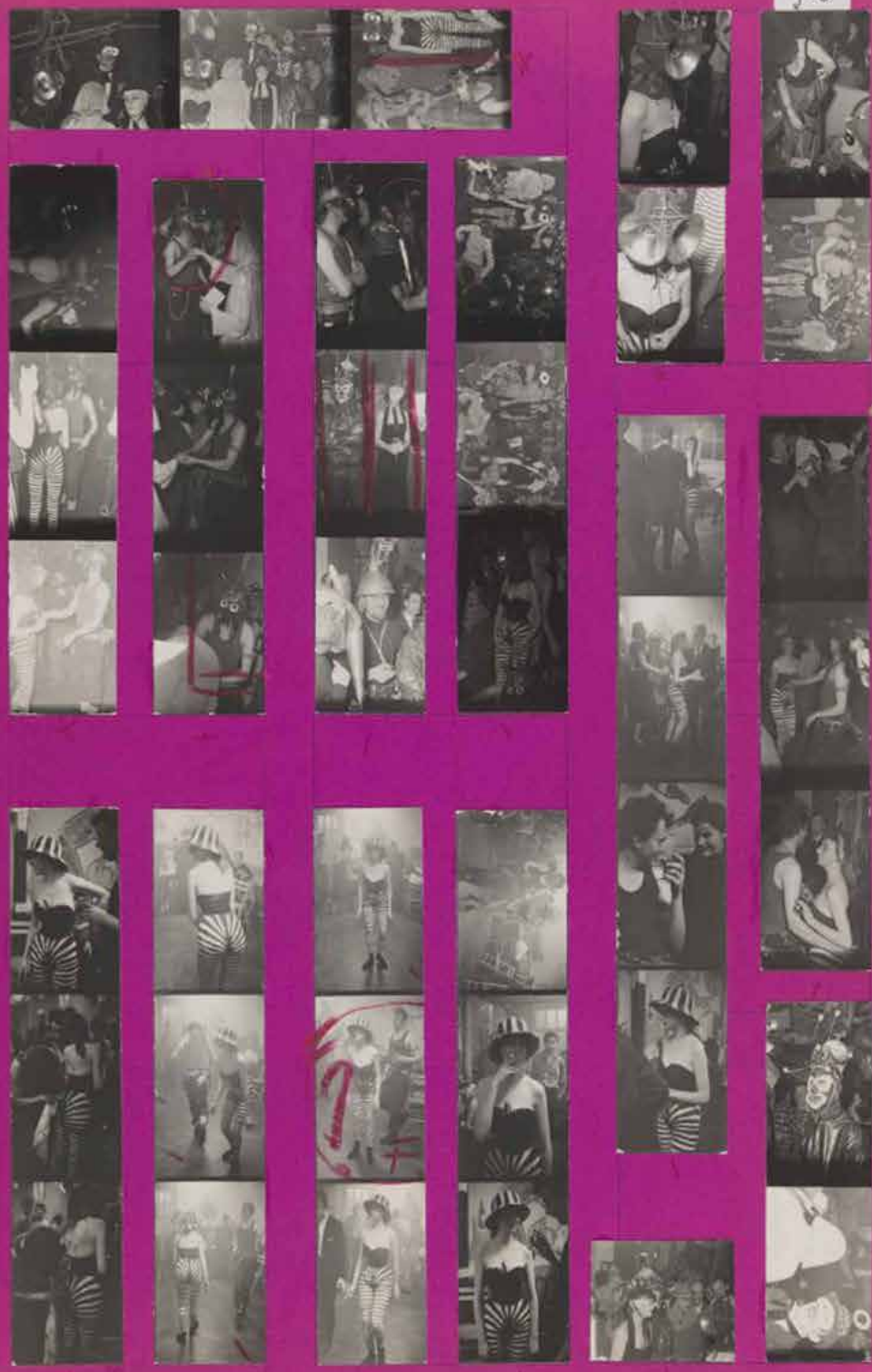
Wiesje Hartman (1943) was vier jaar toen haar vader in 1947 aantrad als 'pachter van de buffetten' bij De Kring. Hetzelfde jaar werd haar broertje geboren. Het vierpersoonshuishouden bewoonde de etage boven de sociëteit, waar nu het restaurant zit. De indeling van de ruimte staat haar ruim zeventig jaar later nog scherp voor de geest, ook nu ze daar al jaren wekelijks op dinsdagavond met andere vrijwilligers van vrouwenvereniging Tesseschade de dis gebruikt. Achter het rechterraam was destijds de slaapkamer van haar ouders, de woonkamer keek uit over het plantsoen (met het Huis van Bewaring en een rij huisjes voor de cipiers), in de 'piepleine keuken' werd gekookt en gegeten, Wiesje zelf sliep in een 'hok met een bovenlicht', dat op grond van de voormalige bestemming nog hardnekkig 'bestuurskamer' werd genoemd. Het achterhuis was in gebruik als kantoor en opslagruimte – zoals tot op de dag van vandaag het geval is. De voordeur van de sociëteit verschafte destijds toegang tot de bovenverdieping waar de pachter en zijn gezin woonden.

Jacob Bernard Hartman (1914-1965), 'Co' voor intimi, had op de beursafdeling van de



Wiesje Hartman met haar moeder en broertje Rob voor de deur van De Kring in 1949.





967  
968





"GERRIE, LAAT DIE MENEER MET RUST"

## Ik wou dat ik naar huis wou

**D**e tekenaar, cartoonist en schrijver Peter van Straaten (1935-2016) manifesteerde zich gedurende bijna vijftig jaar lidmaatschap op diverse niveaus op De Kring, variërend van het illustreren van uitnodigingen voor de roemruchte feesten tot het leggen van een bijlartje op de dinsdagmiddag. Geen wonder dat er alle reden was voor de sociëteit om hem in de zomer van 2019 te eren met een overzichtstentoonstelling. De Leidse hoogleraar Klinische Psychologie Willem van der Does opende de expositie met een toespraak, waarin hij nog eens uitlegde waarom hij Van Straaten voordroeg voor een Eredoctoraat dat op 8 februari 2011 werd uitgereikt. 'Voor mij was Peter van Straaten, zoals voor heel Nederland, een bron van vermaak en inspiratie,' zei Van der Does. 'Al sinds 2005 verzuchtte ik af en toe: eigenlijk verdient ie een eredoctoraat, als ik weer eens merkte hoe een tekening kon inslaan in een college of een presentatie voor collega's. De beslissing over de toekenning van eredoctoren ligt bij het College van Promoties: de rector en zeven decanen. Ik zal enkele delen uit de verantwoording en uit de lofrede, de laudatio, citeren: 'Zijn werk herinnert de moderne, technologisch verwende, wetenschapper eraan dat observatie van gedrag met het blote – maar getrainde – oog de onmisbare basis is voor de psychologie. Beetje lange zin, maar ik was er wel tevreden over. De tekeningen zijn zeer behulpzaam om de essentie van een verschijnsel uit te leggen. Het emotioneel effect maakt dat het beter onthouden wordt, wat de bruikbaarheid voor onderwijs verder verhoogt. De tekeningen waren een onderdeel in leerboeken en populairwetenschappelijke boeken. Als ik studenten wil uitleggen wat een persoonlijkheidsstoornis is, kan ik de officiële definitie met ze doornemen, dat is anderhalf A4'tje. Dan moet ik veel voorbeelden geven om het een beetje tot leven te laten komen. Of ik laat ze twee tekeningen van Peter zien. De ene is een auto, van bovenaf getekend, die wordt ingeparkeerd, maar de plek is overduidelijk te klein. Tekstregel: "Onzin, gisteren ging het hier ook."

De andere: een vrouw van onbepaalde leeftijd in een café dat verder verlaten lijkt, behalve een barman met uitgestreken smoel. Ze houdt een glas wijn in de hand. Tekstregel: "Ik wou dat ik naar huis wou." U snapt nu – en onthoudt vanaf nu – dat een persoonlijkheidsstoornis inhoudt: je niet kunnen aanpassen aan veranderende omstandigheden en een beperkte regie over je eigen leven. Het mooie van een tekening van Peter van Straaten is dat ik ze niet eens hoeft te tonen, je ziet het zo voor je. Hij tekent zulke algemene types dat je denkt: ik kén die man en die vrouw, terwijl je ze nooit herkent. Het is een soort grootste gemene deler, wat er uit zijn pen vloeide. De emotie is wel altijd heel duidelijk getroffen. Toch zit de kracht meer in de tekstregels dan in de tekeningen, hoe goed die ook zijn. En ik kan u vertellen, de uren die ik heb doorgebracht om uit zijn enorme oeuvre de tekeningen te zoeken die het best bij mijn tekst pasten, waren zonder meer de gelukkigste uren uit mijn werkzame leven. Ik zag de tekst ter plekke aan diepgang winnen en geregeld paste ik de tekst aan omdat er nieuwe ideeën opkwamen. Soms gaf een tekening op humoristische manier een invulling van de tekst. Bijvoorbeeld: in een boek over depressie ontkom je niet aan een hoofdstuk over antidepressiva met een opsomming van bijwerkingen. Vrij saai. Een van de bijwerkingen is obstipatie. Dan is het al winst als je een tekening aantreft van twee volks uitzierende vrouwen, van wie één nogal gezet is. Het wordt hilarisch als je het onderschrift leest: "Kind, ik kan al 15 jaar niet poepen." Dat is de categorie 'recht toe rechtaan': tekening ondersteunt tekst, met als effect dat studenten deze bijwerking niet meer vergeten. In hetzelfde rijtje bijwerkingen staat "libidoverlies en vertraagde ejaculatie". Als ik dan een tekening vind van een vrouw die uit het raam hangt en naar haar man, die twee verdiepingen lager bij zijn auto staat, roept: "Henk, je vergeet je pillen", dan is mijn dag alweer goed. In een hal, balie op de achtergrond, staat een echtpaar. Man van zestig, papieren in de hand, staat er verslagen bij. Zijn vrouw kijkt bezorgd. De suggestie



"WIE NEEM! DIE VERMAANKT SIJCH WEL!"

Bijgaande tekeningen van Peter van Straaten zijn ter beschikking gesteld voor publicatie door zijn weduwe Els Timmerman.



Hein Donner en Harry Mulisch op De Kring,  
april 1959. Foto Eddy Posthuma de Boer



Diels haar op zeker moment toebeet: 'Wijf, omdat je zo hard kan lopen, hoef je nog niet zo hard te schreeuwen!'

Dankzij de talrijke vechtpartijen voldeed de sociëteit aan tenminste één van de zeven criteria waar 'een goed etablissement' volgens H.J.A. Hofland (*NRC Handelsblad*, 1984) aan behoort te voldoen. Een drenkplaats van hoogstaande kwaliteit wordt gefrequenteerd door mensen die 'iets te melden' hebben, maar ook zelf 'geboren luisteraars' zijn, filosofeerde Hofland. Het gezelschap moet over een zekere eruditie beschikken; de verhalen die men elkaar vertelt, mogen niet in opschepperij ontaarden; het vaste bezoek mag niet uit gierigaards bestaan; bezoekers dienen op gepaste wijze over elkaar te kunnen roddelen; de *patron* moet een liberaal aangelegd persoon zijn en bovenal: 'Er dienen van tijd tot tijd legendarische gebeurtenissen plaats te vinden, een enkele vechtpartij tussen twee trouwe bezoekers, en zich toevallig ontwikkelende, daarna uit de hand lopende feestelijkheid.' Voorzitter Erica Visser goot een glas bier leeg over het hoofd van Cees Nootboom, de acteur Jan Retèl wachtte Ischa Meijer bovenaan de trap op en sloeg hem een blauw oog vanwege diens toneelkritiek in de *Haagse Post* waarin de prestaties van 'Jan Retèl' in het belachelijke waren getrokken. Geen wonder dat het bestuur soms zijn geduld verloor. Penningmeester Bob Barneveld wendde zich tot een eminent lid met een tweeregelig briefje: 'Beste Frits Müller, je brief van 26 maart 1963 lijkt me ongewoon vunzig en stompzinig. Ik ben echter niet voldoende geïnteresseerd in jouw erupties om er anders op te reageren dan en passant. (...) Je bent gewoon m'n soort niet.'

De schrijvende kunstenaar Jan Cremer werd meer dan eens gekapitteld omdat hij kwam aanzetten met gezelschap dat 'hoegenaamd geen voet op De Kring mag zetten'. De portier beklagde zich over 'bedreiging met geweldpleging' en rapporteerde het bestuur in 1964: 'Vrijdagnacht ± 3 uur kwam de heer J. Cremer bij mij met verzoek 5 personen te mogen introduceren. Ik vertelde hem dat zulks niet ging.' Cremer liep de zaal in en kwam direct terug met de mededeling dat hij bestuurslid Frits Müller had gesproken en die had gezegd dat het in orde was. Achteraf bleek Müller natuurlijk van niets te weten. Anderhalve maand later meldde Cremer dat hij wél betrokken was geweest bij een verhit debat tussen vijf Kringleden, maar niet bij de knokpartij die daar het gevolg van was. 'Terugkomende van het toilet zag ik dat er met krukken gegooid werd, terwijl naderhand ook de kachel omviel. Ik wilde het gezelschap uit elkaar halen, waarna men zich tegen mij keerde. Het misverstand tussen ons is sedertdien bijgelegd. Aangezien ik het lidmaatschap van De Kring op hoge prijs stel en ik in de allerlaatste plaats denk aan ongeregelheden die zouden kunnen plaatsvinden, zou ik het jammer vinden indien u een verkeerde indruk van mij kreeg. Ik stel er prijs op te verklaren dat ik mij op De Kring verre van vechtpartijen houd.' Barkeeper Francis van der Knaap memoreert in zijn terugblik *Een glas vol verhalen* de eerste keer dat hij op een zondag in 1964 van tien uur 's avonds tot vier uur 's nachts een dienst draaide. Nadat de laatste gast was vertrokken, bleef hij achter met drie onbetaalde rekeningen. 'Net voordat ik de lichten uit wilde doen, hoorde ik geluiden uit de heren-wc. Ik ging kijken en tot mijn grote verbazing bleken de drie wanbetalers in groteske houding op de vloer van het toilet te liggen: twee in diepe slaap en één die probeerde op te krabbelen, maar dat lukte niet doordat de handzeepdispenser uit de houder was gevallen en de tegelvloer spegglad was geworden door de vloeibare zeep. Die twee hadden het opgegeven en de derde was te dronken om zich op te richten. Met gevaar voor eigen leven heb ik met droge dweilen een pad gemaakt en ze voorzichtig van de vloer getrokken; de heren van water en koffie voorzien, een beetje opgefist en een taxi gebeld, en besefte toen dat ik hier behalve barman ook een grote sociale functie had te vervullen.'

Gevleugelde woorden van de acteur Jacques Commandeur die te midden van negen geleedigde glazen wazig een tafeltje overzag: 'Val me niet bezig, ik ben lastig!'

Journalist Paul Arnoldussen herinnert zich een goeie.

De beeldend kunstenaar Anton Heyboer en de schrijver Harry Mulisch zitten aan de bar van De Kring. De Telegraaf-columnist Jacques Gans komt naast hen zitten. Heyboer en Mulisch doen alsof ze dat niet in de gaten hebben en snijden een nieuw onderwerp aan.

Heyboer: 'Hoe heet die man ook weer van die onnozele stukjes in *De Telegraaf*? Kip? Snip?' Dat pikt Gans, berucht als vechtersbaas, niet. Hij slaat, hoe klein hij ook is, Heyboer van zijn



Kleine-Gartmanplantsoen 1 september, 1972.

Fotograaf J.M. Arsath Ro's.

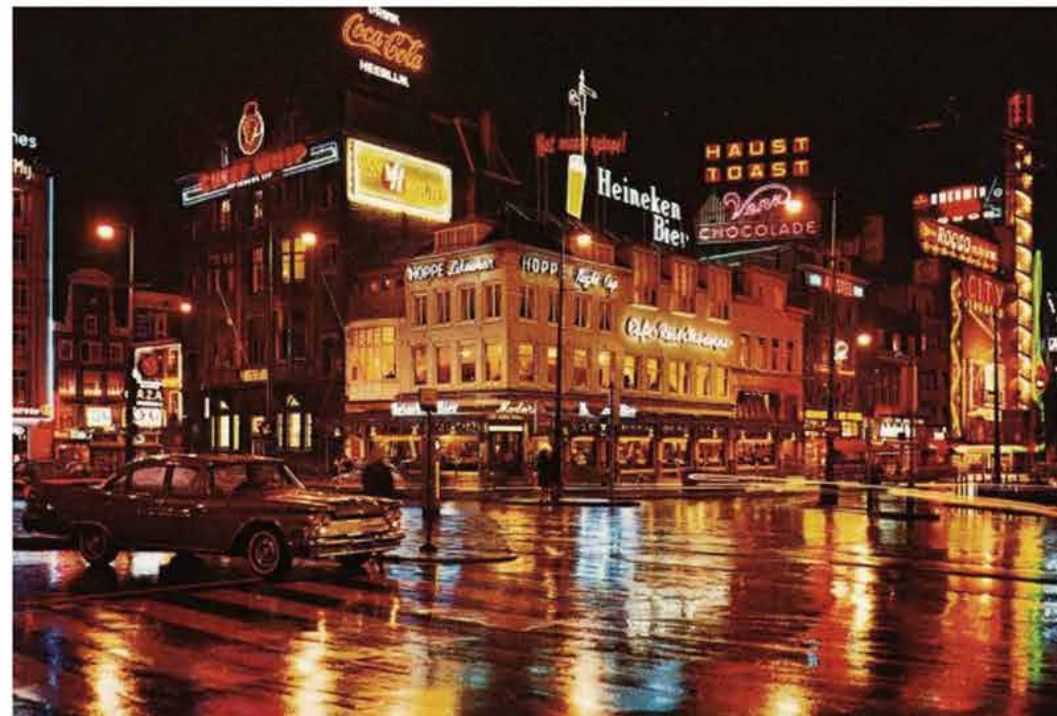
Stadsarchief Amsterdam





voorbereiden. Het Leidseplein kwam pas later, want het Leidseplein was iets speciaals, iets gericht. Als je naar het Leidseplein ging, had je een duidelijke keuze gemaakt in je leven. Dan was je kunstenaar of op weg een kunstenaar te worden. De eerste periode van dat kunstenaarschap bracht je overdag door in café Eijlders. In Eijlders heerste een oudere generatie, aangevoerd door vriendelijke beren van kunstschilders, zoals Germ de Jong, John van Deventer, Jan van Hervijnen en niet te vergeten Professor Roelofs Sr., wiens stemgeluid heel de stad stil kon leggen. Als kunstenaar in de dop ging je, ook al door constant geldgebrek (het was de tijd van het "bietsen") niet aan de bar zitten, tenzij daartoe uitdrukkelijk uitgenodigd en dan nog met de grootste onwil, en ook niet aan een tafeltje, maar op het trapje dat naar de wc's voerde, een soort geuzenplek. Daar zat dan de bloem der vaderlandse letteren, alleen wisten ze het nog niet. Om één uur 's nachts werd je er onherroepelijk uitgedreven, maar in de Lange Leidsedwarsstraat was gelukkig nog een twee-uur café, Johnny's Bar. Sociëteit De Kring lag nog ver buiten je bereik. Dan moest je iets hoogs in de kunst zijn. In Johnny's Bar kwam Raymond Westerling wel met een paar kornuiten en menig keer heb ik er slag zien leveren met een heftigheid zoals je die verder alleen aantrof in saloongevechten in Westers. Leuk was dat. Sloot Johnny's Bar dan braken er een paar dode uren aan die bij een vriend thuis werden doorgebracht (in die tijd had je nog vrienden!) of slenterend door de stad, in afwachting van het ogenblik dat op de grens van nacht en ochtend het bij het Waterlooplein gelegen café 't Sterretje openging, een druk bezochte gelegenheid, vakkundig gedreven door een aantal klein uitgevallen dames en heren. Mijn tijdgenoten zullen zich Monie nog wel herinneren, kraste oúbaas nostalgisch. Na de Reynders-Eijlders-periode brak dan het American-tijdperk aan. Men had wat gepubliceerd en wilde daar wel voor uitkomen. Dit gebeurde door ontspannen American binnen te slenteren tot men het vak achter de leestafel had bereikt waar jong artistiek Amsterdam zich ophield. Aardige obers had je daar. Héren. Ook begon je café Scheltema te bezoeken. Je Kring-lidmaatschap liet nu niet lang meer op zich wachten. Het grote bederf was begonnen.

Remco Campert (vooraan, met nepznor) en v.l.n.r. Frits Müller, Harry Mulisch en Simon Vinkenoog op een gemaskerd bal van De Kring, 1961. Foto Eddy Posthuma de Boer



Volgens Mirjam van Hengel, in haar 'portret van Remco Campert' *Een knipperend ogenblik*, zag dat bederf er niet onprettig uit: 'Een foto op De Kring (zeldzaam, want er mochten en mogen geen foto's worden gemaakt) toont hem gezeten op de rugleuning van de bank, met naast zich de wonderschone Corine Rottschäfer (zie pagina 176). Hij zag eruit als iemand die zich thuis voelt, net als op de andere Kring-foto waar hij gebroederlijk met W.F. Hermans, beiden een afhangende sigaret in de mond, aan een klavier zit. Niet dat een van hen tweeën piano kon spelen.'

'Het ledenbestand werd in de jaren zestig jonger en veelzijdiger en behalve de coterie rond Harry Mulisch en Hein Donner, met wie Remco en zijn vrienden weinig affiniteit hadden, drukten nieuwe leden hun stempel op de sfeer', vervolgt de schrijfster. Politiek cartoonist Rob Wout (Opland), cineast Jan Vrijman, tekenaar Peter van Straaten, illustrator/culinair auteur Hugh Jans, de fotografen Eddy Posthuma de Boer en Paul Huf en dichters als Vaandrager, Hans Verhagen, Hans Sleutelaar kwamen bijna elke avond. Henk Hofland schreef over 'een in humor verstopte, niettemin wat rancuneuze anti-intellectualistische sfeer' waarin schamperheid brandde op alcohol en de meeste leden hoofdzakelijk plezier zochten en niet bijzonder politiek betrokken waren. Remco en Deborah Campert frequenteerden de sociëteit bijna dagelijks. Op afspraak, zoals wanneer ze er na hun wekelijkse bioscoopbezoek op woensdagmiddag gingen eten met hun vrienden Josje en Giel Janse, of gestrand na een opening, een boekpresentatie, een wandelingetje, een ruzie, een middag waarop niets anders gebeurde. Al in de jaren vijftig heette De Kring volgens Van Hengel een 'tuchteloos broeinest' te zijn, een 'neukbak' met een heel 'netwerk van neukrelaties' en vrijpartijen in het pingpongzaaltje bovenin. 'De komst van de pil had de seksuele vrijheid alleen maar vergroot en in de jaren dat Remco er kwam met Deborah en al hun vrienden ging het er nog steeds lustig aan toe. Het waren de alles-moet-kunnen jaren zeventig, jaloezie hoorde er niet bij, je mocht impulsen van het moment volgen, andersmans vrouw en andervrouws man begeren en meenemen, niet zeuren maar genieten.

Leidseplein / Kleine-Gartmanplantsoen begin jaren zestig. Fotografie onbekend.



MIRJAM VAN HENGEL  
**Een knipperend  
ogenblik** PORTRAIT VAN  
**Remco Campert**



# Kunstenaars hangen werken op

**D**e opening van 'een tentoonstelling van schilderwerk en beeldhouwkunst' op zaterdag 20 september 1930 in de Amsterdamse 'artisten-sociëteit' De Kring was een nieuwsfeit van hogere orde, dat wil zeggen: die ene foto van 'voorbereidende werkzaamheden' ging de wereld over. Het *Algemeen Handelsblad* had de primeur, vervolgens dook de plaat in zeven provinciale dagbladen op en ten slotte in de *Javabode*, *Deli Courant* en *Sumatra Post*. 'Kunstenaars hangen schilderijen op,' vermeldde het bijschrift, 'bijgestaan door mevrouw W. Willink-Altes, secretaresse van De Kring.' De vier mannen op de foto waren behalve van De Kring lid van de kunstenaarsvereniging De Onafhankelijken. De impressionist Kees Heynsius (derde van links) was penningmeester van die club en daarnaast simultaan aangesloten bij respectievelijk De Kring en *Arti et Amicitiae* (Amsterdam), *De Sphinx en Amicitiae* (Leiden), *Pulchri Studio* en de *Hollandse Kunstenaarskring* (Den Haag). Het lidmaatschap van maar liefst zes sociëteiten zal hem een lieve duit gekost hebben, maar verzekerde hem van de mogelijkheid om zijn schilderijen aan anderen te tonen.

Een kunstenaarsociëteit die geen kunst exposeert, is zoiets als een café zonder bierpomp. Door zijn aantal vierkante meters kan *Arti et Amicitiae* – waar een zijaal op de begane grond en de complete bovenverdieping is ingericht voor tentoonstellingen – de creatieve achterban royaal exposure bieden. In vergelijking daarmee is het op De Kring behelpen, met slechts één muur in het bergedeelte en twee muren in het restaurant die zich lenen voor het ophangen van kunstwerken.

Een uitzondering werd in 2020 gemaakt voor bordenwasser Yalçın Çhangir, die zijn ingelijste tekeningen mocht ophangen in de smalle gang achter de keuken naar het washok – maar dat was een aardigheidje, geen beleidsdaad van de Kunstcommissie die zich ontfermt over het selectieproces en de organisatie die aan exposities op De Kring vooraf gaan.

Er bestaat een wachtlijst van gegadigden die popelen om hun werk gedurende enkele weken op de 'ledenwand' van De Kring te presenteren. De fenomenen 'zomersalon' en 'wintersalon', een groeps-expositie van zo'n veertig Kringkunstenaars, zijn al decennialang



Keukenhulp Yalçın Çhangir.  
Foto Marius van Leeuwen

Uit het *Algemeen Handelsblad* van 19 september 1930. Voorbereidend werk voor de expositie op De Kring van schilder- en beeldhouwkunst. V.l.n.r.: Wim Bosma, Willy Boers, Kees Heynsius, Wilhelmina Willink-Altes, Chris Beekman.



een begrip. Af en toe trekt een spectaculair evenement extra aandacht, zoals in de zomer van 2019 de groots opgezette hommage aan tekenaar Peter van Straaten, die ook niet-Kringleden (op afspraak) kwamen bezichtigen. Zo mogelijk nóg opzienbarender was de tentoonstelling '100 jaar Kringiconen', waar vanwege het eeuwfeest in jubileumjaar 2022 werk was te zien van het puikje dat ooit lid was van De Kring: Hedy d'Ancona verrichtte de opening onder verwijzing naar een advies van haar overleden grote liefde Aat Veldhoen: 'Hou het kort' – waarna ze zich verloor in een schitterend geïmproviseerd exposé van ruim dertig minuten.

Paul Citroen (1896-1983) was het vroegste Kringlid van wie een kunstwerk aan de expositie was toegevoegd, Jan Rothuizen (1968) de laatst geboren. Opmerkelijk: slechts drie van de 26 tentoongestelde werken waren vervaardigd door een vrouw – al nam het schilderij *Apes and Bones* (120 cm x 180 cm) van Phil Bloom het trapgat volledig in beslag. Samenstellers Hester Jenkins en Martha Visser erkenden in de catalogus dat er sprake was van seksie-ongelijkheid: 'Vrouwen kregen tot een tijd geleden moeilijker erkenning, ruimte en aandacht. Dat betreuren wij.'

Het lidmaatschap van de commissie die tentoonstellingen op De Kring organiseert, gaat veelal gepaard met stress, ergernis en onderwaardering. Suze Kühn had er op 19 augustus 1992 geen zin meer in, getuige de brief die ze aan het bestuur stuurde: 'Zonder Laura of mij erin te kennen is het besluit gevallen geen consumptiebonnen meer te geven op de openingen. De meeste kunstenaars kunnen van hun werk niet leven en moeten andere werkzaamheden verrichten om in hun onderhoud te voorzien, bijvoorbeeld als docent aan een academie, grafisch ontwerper, enzovoort. Zodoende is exposeren op De Kring een hele ingreep in hun dagelijks bestaan, zeker als ze van buiten de stad komen. Het werk moet door de kunstenaar op De Kring gebracht worden, veel tijd en transportkosten. Na afloop van de tentoonstelling moet het werk weer worden opgehaald. De dag van de opening is voor de kunstenaar een verloren dag. Ik zie dan ook niet waarom een kleine geste als een consumptiebon voor de bezoekers moet worden afgeschaff. Een fles hoofdpijnwijn kost De Kring zeker niet meer dan een tiende inkoop. We maken nooit meer dan honderd

Links onder: Jeroen Henneman en Wim T. Schippers, bij de opening van de tentoonstelling 100 jaar Kringiconen. Van beiden hing een werk op de tentoonstelling. Op de achtergrond het schilderij *Apes and Bones* van Phil Bloom in het trapgat.

Rechts onder: Samenstellers van de tentoonstelling Hester Jenkins en Martha Visser. Op de achtergrond Hedy d'Ancona.

Volgende twee pagina's:  
De opening van de tentoonstelling door Hedy d'Ancona in maart 2022.  
Foto's Marius van Leeuwen

